

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 124 2003

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word för Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2004 och för recensioner 1 september 2004.

Sedan årgång 2002 av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-21-9

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2003

känns det nu – något mer än 40 år senare – och med den föreliggande bibliografin i handen som om cirkeln hade slutit sig. Trädet har hunnit få många årsringar sedan sist. Men det står stadigare i marken än någonsin och uppvisar ett grenverk och en ymnigt grönskande krona som imponerar. Lars Furulands bibliografi borde kunna påräkna allas uppmärksamhet, vilka intresserar sig för litteratursociologins framväxt i vårt land.

*

I samband med Örjan Lindbergers 80-årsdag 1992 sammanställde Per-Olof Mattsson en bibliografi som publicerades av Litteraturvetenskapliga institutionen i Stockholm. Sedan dess har emellertid tio år förflutit, fyllda av Lindbergers fortsatta, obrutna skaparkraft. På uppdrag av Letterstedtska föreningen har Mattsson nu registrerat också den nytillkomna produktionen, vilket betyder att den tillsammans redovisats i 879 poster. Men utöver detta ges en värdefull komplettering. Eftersom ingen bibliografi skapad av människohand någonsin kan bli fullständig, har en handfull skrivelser från äldre tid (15 poster) spårats upp som egentligen borde ha ingått i den äldre, ”stora” bibliografin men som vid dess tillkomst ännu ej var upptäckta. Dessa bidrag är nu vederbörligen registrerade och presenteras här, praktiskt försedda med halvnummer, vilket gör det möjligt att bekvämt inplacera dem på deras rätta plats i kronologin.

Som den svenska litteraturforskningens nestor har Lindberger hunnit förvärva så många kvaliteter och kvalifikationer att de omöjliga kan uppmärksammas här. Det får räcka med att påminna om att han inlagt särskilt stora förtjänster om det nordiska samarbetet, varom hans mångåriga insatser i Letterstedtska föreningen i Stockholm vittnar. Redan i *Nordisk Tidskrift* för år 1938 medverkade han med fem recensioner, och i produktionen mellan åren 1993 och 2002 flödar fortfarande anmälningarna i samma tidskrift med oförminskad intensitet. Vid ett seminarium i Gentofte 1994 höll han ett föredrag över det betecknande ämnet ”Jacob Letterstedt och kulturskandinavismen”. Det är utmed samma linje han fortsatt ännu upp i hög ålder.

Lindbergers nordiska palett har förblivit färgstark och växlingsrik. Med samma lätthet, kunskap och insikt skriver han om Sigrid Undset och Alexander Kielland, om Gunnar Björling och Hagar Olsson som om Eyvind Johnson och Hjalmar Bergman. Men därutöver har han fort-

satt att anmäla åtskillig facklitteratur. Var och en som tagit befattning med hans skrivsätt, vet att han äger en sällsynt förmåga att skilja huvudsak från bisak och att ta fasta på det väsentliga. Denna stränga relevanskänsla och förmåga till lugn avvägning – inte ett ord för mycket, inte ett ord för litet! – utmärker också de uppsatser och förord till olika klassikerutgåvor – Viktor Rydberg och Eyvind Johnson särskilt att nämna – men också den stora brevtutgåvan rörande Eyvind Johnsons och Elmer Diktonius’ korrespondens som ingår i den nu föreliggande bibliografin. Per-Olof Mattsson har all anledning att vara nöjd med sin senaste ”lindbergiad”. Vi andra har än en gång fått anledning att häpna och glädjas över vad Örjan Lindberger i ord och gärning utträttat.

Thure Stenström

I ordets smedja. Festskrift till Per Rydén. Red. Karl Erik Gustafsson, Erik Hedling, Claes-Göran Holmberg, Ingemar Oscarsson och Jenny Westerström. Carlssons Bokförlag. Stockholm 2002.

Få litteraturhistoriker har behärskat ett lika stort publicistiskt register som Per Rydén. Han skriver i alla genrer – från fåradersnotisen via recensionen, forskningsuppsatsen och den lärda monografin till flerbandsverket – och i sin forskning har han rört sig över vida räjonger. Han har gjort stora insatser inom svensk presshistoria, men pressforskaren Per Rydén har efterhand klonat sig till andra gestalter – kännaren av svensk efterkrigs litteratur, ämnesdebattören, den skönlitterära författaren och essäisten, den regionale litteraturhistorikern.

Per Rydén knöts till den nygrundade Avdelningen för presshistoria i Lund 1965 där han snart blev en drivande kraft. Utan att förfalla till någon fullständig uppräknings bör man ändå nämna några av hans viktigaste insatser som presshistoriker. Där finns de två böckerna om Oscar Levantin som kritiker, *En kritikers väg* (1974) och *En kritikers värderingar* (1977), det oundgängliga referensverket *Anteckningar till en svensk presshistorisk bibliografi* (1971), de presshistoriska och metodiska centrala *Domedagar* (1987) och *Allmänningen* (1991), redaktörskapet för den storartade översikten *Den svenska pressens historia* (1–4, 2000–2002) med dit hörande serie av småskrifter. De har varvats med andra viktiga böcker av Rydén.

Till de folkhemiske (1994) är studier i svensk efterkrigsdiktning i form av Povel Ramel, Göran Palm och Sonja Åkesson, sedda som tidsdiktare, medan essäsamlingen *Solskensolympiaden* från samma år handlar om livet sett med och utan litteratur – maratonlopp, olympiska spel, städning, skrivmaskiner och annat. Till denna essäistiska linje i Rydén författarskap hör också *Sommen* (1997), ett antal skönlitterära strövtåg i marker av historia, naturskildring, novell och självbiografi.

Rydén tillhör de forskare som snarast har blivit djärvare med åren – inte bara vad gäller att satsa på stora projekt som den presshistoriska översikten, utan också vad gäller perspektiv och ämnen. Medan andra talar om att litteraturvetenskapen bör bli en bredare kulturhistoria har han tillämpat tanken i flera decennier – samtidigt som han hela tiden har fört en levande diskussion om teori och metod inom ämnet (*Domedagar* är kanske det verk av honom som ger bäst uppfattning om hans bredd i det hänseendet). Oftast sker det med ett tilltal som på en gång är aldeles klart och underfundigt – skruvarna i somliga av Rydén formuleringar skulle, om de vore bordtennisservar, upphäva alla kända aerodynamiska lagar. Dock talar denne storstilade forskare helst om sig själv med små bokstäver. ”Jag är född samma år som den svenska sekretesslagen” säger han enligt författarna till inledningen i denna volym.

Till sin sextiofemårsdag hyllades Rydén med en innehållsrik festskrift, *I ordets smedja*. Den har fått sin titel inte efter en kliché (som läsaren först fruktar) utan efter den plats i samhället *Sommen* där Rydén sedan ett antal år tillbringar sina somrar. Volymen innehåller 44 bidrag, alla som sig bör i sådana sammanhang med anknytning till festföremålets egna forskningsintressen. De flesta av bidragen har fördelats på tre ungefär lika stora avdelningar, ”Press och kritik”, ”Litteraturhistoria” och ”Varia”. Där finns också två bidrag som mer direkt berör Rydén själv, Claes-Göran Holmbergs och Jenny Westerströms inledning ”Per” och Jan-Erik Malmquists bibliografi över Rydén arbeten.

Att i detalj recensera festskrifter av detta slag kan likna den sorts etnologiska undersökningar där en forskargrupp intervjuar sig igenom ett enskilt hyreshus på en given plats. Varje lägenhet rymmer sina egenartade levnadsöden, men det är inte givet att hyresgästerna har mycket mer gemensamt än adressen. I festskrifter av detta slag har varje bidrag sin särprägel, skapad av tanken på att *make a difference* snarare än strävan att *keep up*

with the Joneses. Resultatet är en bok med bredd och oförutsägbara kliv mellan bidragen. Det börjar med radskrivarens vedermödor (som de skildrats av Vilhelm Moberg) och slutar i en översikt av landskapsböcker och ortsbeskrivningar som litterära genrer. Och däremellan finns uppsatser om kolumnister, teknisk samverkan mellan tidningar och kulturmiddagar på de nationella drakarna. Där finns bidrag om Lidforss, Fröding och Almqvist som journalister, om kulturbegreppet, om konflikten mellan originalitetestetik och komparativ metod, om Tora Dahl, Werner Aspenström, Ivar Lo-Johansson, Stig Dagerman och Lars Norén – och mycket mer.

Tillsammans är det något av ett portabelt bibliotek av litteraturvetenskaplig kunskap och entusiasm. Av naturliga skäl är det mesta stabila vetenskapliga uppsatser. Men där finns också mer essäistiskt och självbiografiskt hållna bidrag. Carl Magnus von Seth ger mångtydiga perspektiv på det akademiska och litterära fyrtioalet, Jöran Mjöberg skriver om möten med diktare och Vasilis Papageorgiou om främlingskapet i det hemtama som ett sätt att bejaka livets förmåga att överraska. Läsaren får också ta del av ett par manuskriptfynd, Anna Rydstedts ”Värens första fotboll” (i privat ägo) och Stig Dagermans ”En sömn på havet”, skriven i anslutning till *Tusen är hos Gud*.

Festskrifter verkar inte sällan vara forskarbiografier vrängda ut och in – de fylls av bidrag som elever och vänner hoppas ska intressera festföremålet, men som av naturliga skäl aldrig skrivits av den hyllade själv. Denna bok inleds dock, enligt den sed som Per Rydén själv har varit med om att utveckla i lundensiska festskrifter, med en fragmentarisk minibiografi. Där ges konturerna av Per Rydén personlighet och liv. Det är en fin skildring som vittnar om hur älskad och beundrad han har blivit vid sin hemmainstitution, liksom om hans förmåga att sprida en atmosfär av energisk trivsel omkring sig. ”Vi gör det nu – eller senare idag” är tydligen en av hans återkommande maximer. ”Direkt lat är jag väl inte” är en av hans andra.

Den som mest fått känna på resultatet av den inställningen är Jan-Eric Malmquist, som har gjort den avslutande bibliografin. Aldeles enkelt har det knappast varit, dels eftersom Rydén har skrivit i så många publikationer, dels eftersom han ibland har gjort det under signatur. Malmquists introduktion till bibliografin är en metodiskt instruktiv genomgång av problemen vad gäller de

olika bibliografiska källor han har arbetet med. En särskild suck gäller pålitligheten hos den förteckning som Rydén själv hade gjort. Förväntansfullt och med hjälp av mullvadar i det rydéniska hemmet lyckades Malmquist få fram förteckningen, trots upphovsmannens närhet till den svenska sekretesslagen. Men Rydén var tydligen inte tillräckligt intresserad av sig själv för att ha åstadkommit något särskilt användbart. ”Där var det mesta inte med och av det som där var med var det mesta fel.” I gengäld har Malmquist åstadkommit en bibliografi där det mesta är med, dessutom riktigt förtecknat och kontrollerat.

Inför den domedag som kallas Forskarbibliografi har Per Rydén ingenting att frukta. Till sist tappar den imponerade läsaren räkningen på alla de böcker Rydén har skrivit och redigerat, och fingrarna på Lunds universitets alla administratörer skulle knappast räcka till att räkna alla de tidningsartiklar han har publicerat genom åren. Förteckningen över hans publicerade arbeten ger en god uppfattning om Rydéns intensiva verksamhet som skribent och forskare, från debuten i *Smålands Folkblad* 1952 till hans senaste publikationer ett halvsekel senare i *Presshistorisk årsbok* och *SDS*. På vägen har han faktiskt själv blivit en del av den svenska presshistoria han har varit med om att utforska.

En enda invändning kan man ha emot bibliografin, den att den saknar ett index med namn och termer. Tyvärr brukar det inte finnas i kryptobibliografier av detta slag, vilket gör att de blir svåra att söka i. Och i Per Rydéns publikationslista finns gott om viktiga arbeten att upptäcka och att återvända till. Förhoppningsvis får Malmquist tillfälle att om några år göra en uppdaterad version av sin bibliografi i en egen volym. Till dess är det roligt att se Per Rydén hyllad med denna förträffliga bibliografi, avslutningen på en lika förträfflig festskrift.

Johan Svedjedal

Ulf Malm, *Dolssor Conina. Lust, the Bawdy and Obscenity in Medieval Occitan and Galician-Portuguese Troubadour Poetry and Latin Secular Love Song* (Acta Universitatis Upsaliensis, Historia litterarum, 22). Uppsala 2001.

Ulf Malm har tidigare gett prov på sina insikter i den fornprovensalska eller, som man numera hellre säger, fornoccitanska trubadurdiktningen,

bl.a. i form av analyser av den kvinnliga röstens särart – *vox feminae* – inom dess huvudgenre, *la canso*, ’kärleksvisan’, av *l'alba* – den visa som var avsedd att sjungas i gryningen, vid avskedet från den älskade – och av enskilda författarskap som Bernart de Ventadorns och Giraut de Bornelhs. Han återkommer här med en monografi över ett fenomen som han med Pierre Bec kallar ”mottexten” (fr. *contre-texte*, eng. *countertext*). Det som åsyftas är den ganska omfattande corpus av dikter som gestaltar vissa trubadurers benägenhet att på ett humoristiskt, burleskt eller rentav obscen sätt parodiera och förhåna den höviska kärlekskoden, *la fin'amor*. I arbetet behandlas ett stort urval sådana ”mottexter” från såväl fornoccitansk och galicisk-portugisisk trubadurdiktning som medeltidslatinsk världslig kärleksdikt. Så vitt jag vet är det första gången någon tagit ett samlat grepp på denna språk- och gränsöverskridande genre, en viktig men otillräckligt känd och uppmärksammad företeelse i medeltidens poesi.

Det är kanske inte helt omotiverat i ett sammanhang som detta att lite närmare presentera den forskare som Malm själv anger som sin huvudsakliga inspirationskälla vid uttolkningen av trubadurlitteraturen, nämligen Pierre Bec. Bec, som är född 1921 och professor emeritus i Poitiers, har på ett unikt sätt bidragit till såväl den filologiska som den litterära sidan av occitanistikens utveckling och förnyelse med ett stort antal vetenskapliga och pedagogiska arbeten, översättningar och egna skönlitterära verk, och utöver alltjämt ett avsevärt inflytande. I förordet framhåller Malm den avgörande betydelse läsningen av hans bok *Burlesque et obscénité chez les troubadours. Pour une approche du contre-texte médiéval* haft för honom. Denna epokgörande antologi, som först utgavs 1984, utgår från förefintligheten av två komplementära sidor hos trubadurdiktningen, varav den ena är ”texten”, som besjunger den rena, höviska kärleken, den andra ”mottexten”, där ridarens nattliga, amorösa bedrifter likställs med hans tapperhet på slagfältet. Som en trubadurlitteraturens Michail Bachtin vill Bec revidera den äldre, något förljugna uppfattningen om denna och öka förståelsen för även de mest utmanande bland ”mottexterna”. Det hör till bilden att dessa dikters upphovsmän var yrkeskunniga poeter, som till fullo behärskade de gängse, höviska genererna med dessas specifika vokabulär och intrikata metrik. Det litterärt och kulturhistoriskt intressanta med ”mottexterna” är att de visar att det